فهرست مطالب

چکیده ۱۹

مقدمه و کلیات

مقدمه و طرح مسئله ۲۳
سؤال‌ها ۲۴
فرضیه‌ها ۲۵
اهداف و کاربردهای تحقیق ۲۶
الف ـ اهداف ۲۶
ب ـ کاربردها ۲۶
روش تحقیق ۲۶
پیشینهٔ تحقیق ۲۸

فصل اول:

اصطلاح‌شناسی و سیر تاریخی

بخش اول: اصطلاح شناسی ۳۳

فقه الحدیث ۳۳
مبانی فقه الحدیث ۴۰
روش‌های فقه الحدیث ۴۱
بخش دوم: سیر تاریخی فقه الحدیث ۴۳
الکافی ۴۸
فقیه من لایحضره الفقیه و معانی الأخبار ۵۲
تهذیب الأحکام ۵۵
الإستبصار فیما اختلف من الأخبار ۵۷
تصحیح اعتقادات الإمامیة ۵۹
الأمالی، السید المرتضی ۶۰
رکود فعالیت‌های حدیثی شیعه پس از شیخ طوسی ۶۱
دلایل رکود ۶۲
رشد رویکرد و گرایش اصولی ۶۲
شهرت و ماندگاری کتب اربعه ۶۴
در میان اهل سنّت ۶۵
در عصر صفوی ۶۹
مهم‌ترین عوامل رشد فعالیت‌های حدیثی در عصر صفوی ۷۰
ظهور دولت صفوی ۷۰
ظهور اخباری‌گری ۷۱
شرح اصول الکافی ۷۲
روضة المتّقین فی شرح اخبار الأئمّة المعصومین علیهم‌السلام و لوامح صاحبقرانی ۷۳
الوافی ۷۴
تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعة ۷۶

مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول ﷺ ۷۶
ملاذ الأخیار فی شرح تهذیب الأخبار ۷۷
بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام ۷۷

فصل دوم:
شناخت اوضاع فرهنگی ـ فکری روزگار علامهٔ مجلسی

بخش اوّل: جریان‌شناسی گسترش و نهادینه شدن تشیع در ایران ۸۱
اهمیت مطالعه دربارهٔ اوضاع فرهنگی ـ فکری روزگار صفویان ۸۱
نگاهی اجمالی به چگونگی برآمدن صفویان ۸۳
مهم‌ترین دست‌آوردهای حکومت صفویه ۹۱
ایجاد و تقویت وحدت گستردهٔ ملی و سیاسی ۹۲
گسترش و نهادینه شدن تشیع در ایران ۱۰۰
زمینه‌ها و عوامل گسترش و نهادینه شدن تشیع در ایران ۱۰۱
سابقهٔ گرایش ایرانیان به تشیع ۱۰۳
اعلام تشیع به عنوان مذهب رسمی در ایران ۱۰۵
پیامدهای فرهنگی رسمیت یافتن تشیع در قالب نظام حکومتی ۱۱۰
خشنودی شیعیان از پیدایش فضای جدید سیاسی ۱۱۰
احساس نیاز جدی به حضور علما و فقهای شیعه در سراسر ایران ۱۱۱
توجه به «نماز جمعه» به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات فقهی ۱۱۲
رشد گرایش به تبیین مبانی و تعالیم باطنی دینی ۱۱۶
ورود علمای جبل عامل و تسلط آنان بر امور فکری و اعتقادی ۱۲۰
پیامدهای حضور علمای جبل عامل در ایران ۱۳۱
توسعه و پیشبرد تشیع در ایران ۱۳۲

تقویت مشروعیت حکومت صفویه در نظر مردم ۱۳۳
غنا بخشیدن به فقه شیعه در ابعاد سیاسی و حکومتی ۱۳۵
بخش دوم: جریان‌شناسی تدوین و نشر حدیث در روزگار مجلسی ۱۴۰
حدیث نگاری در فرهنگ تشیّع تا ظهور صفویان ۱۴۰
شکوفایی تدوین و نشر حدیث در دوران صفویان ۱۴۵
زمینه‌ها و عوامل ۱۴۶
مقابله با عثمانیان و پاسخگویی به شبهات ضد اسلامی ـ شیعی ۱۴۷
حضور علمای شیعه در دربار صفوی و تصدّی بعضی مقامات دولتی ۱۵۳
جلوه‌های اهتمام پادشاهان صفوی به شعائر مذهبی ۱۵۵
الف ـ اجتناب از محرمات شرعی ۱۵۶
ب ـ صدور فرمان‌های امر به معروف و نهی از منکر ۱۵۶
ج ـ ساخت و تعمیر اماکن مذهبی ۱۵۶
د ـ زیارت قبور ائمّهٔ اطهار علیهم‌السلام ۱۵۷
هـ ـ برپایی مراسم عزاداری روز عاشورا ۱۵۷
مهم‌ترین نهادهای دینی در حکومت صفویان ۱۶۰
الف ـ منصب صدارت ۱۶۱
ب ـ منصب شیخ الاسلامی ۱۶۴
ج ـ منصب ملا باشی ۱۶۶
رشد چشم‌گیر تعداد مدارس دینی و طلّاب علوم اسلامی ۱۷۶
تسامح شاهان صفوی و پیدایش زمینهٔ گفت‌وگوهای علمی و فرهنگی ۱۷۷
اخباری‌گری و چالش میان گرایش‌های گوناگون فکری ۱۸۰
مهم‌ترین اختلافات اخباریان و اصولیان ۱۹۰
اعتقاد به قطعی الصدور بودن و اعتبار احادیث کتب اربعه ۱۹۰

عدم اعتقاد به عقل و اجماع به عنوان ادلّهٔ احکام شرعی ۱۹۲
عدم اعتقاد به حجیّت ظواهر کتاب ۱۹۴
قول به وجوب احتیاط در شبهات حکمیّهٔ تحریمیّه ۱۹۶
بطلان حجیّت قیاس منصوص العلّه و قیاس اولویت ۱۹۷
اعتقاد به لزوم تقسیم ثنایی روایات ۲۰۰
سرکوب شدن صوفیان ۲۰۲
گسترش زبان عربی در عصر صفوی ۲۰۶
اهتمام پادشاهان صفوی نسبت به مطالعهٔ کتب حدیثی ۲۱۰
نتایج و دست‌آوردها ۲۱۳
برپایی نهضت علمی در زمینه‌های مختلف ۲۱۳
آثار علمی ـ دینی نهضت علمی در دوران صفویان ۲۱۶
رشد مطالعات فلسفی و گرایش عقلی ۲۱۶
گسترش تألیفات علمی در زمینهٔ فقه اجتهادی ۲۱۷
رشد تألیفات نقدی و پاسخ‌گویی به شبهات ۲۱۷
گسترش چشم‌گیر ترجمهٔ متون عربی به فارسی ۲۱۸
بازخوانی میراث حدیثی پیشینیان ۲۱۹
تدوین ۲۲۰
ترجمه ۲۲۱
حاشیه‌نویسی ۲۲۱
درایة الحدیث ۲۲۲
علم رجال ۲۲۲
شرح‌نویسی ۲۲۳
تدوین جوامع ثانویّهٔ حدیثی شیعه ۲۲۴

الوافی ۲۲۶
تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة ۲۲۸
بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمّة الأطهار علیهم السلام ۲۲۹

فصل سوم:
شناخت مجلسی و بحارالانوار

بخش اول: شناخت زندگانی و اقدامات مجلسی ۲۳۳
زندگی و پرورش محمدباقر مجلسی ۲۳۳
وضعیت خانوادگی مجلسی ۲۳۶
تحصیلات، استادان و شاگردان مجلسی ۲۳۸
گرایش مجلسی به حدیث ۲۴۲
مکتب علمی مجلسی ۲۴۵
اقدامات مجلسی و برخی پیامدهای آن ۲۴۹
مجلسی در مقام «شیخ‌الاسلام» ۲۵۰
نزدیکی به دربار و ستایش پادشاهان ۲۵۶
دخالت در کار ملک و سقوط صفویان ۲۵۹
مخالفت با صوفیان و قتل و آزار آنان ۲۶۲
آزار و تعقیب اقلیت‌های مذهبی و دینی ۲۶۷
مجلسی در مقام عالم برجستهٔ دینی ۲۷۰
تألیف کتاب‌های فراوان و تلاش برای حفظ میراث علمی شیعه ۲۷۱
فارسی نویسی و عمومی کردن علم دین ۲۷۵
تألیف دایرة المعارف گونه‌هایی در حوزهٔ حدیث شیعه ۲۸۰
بخش دوم: شناخت بحارالانوار ۲۸۱

بحارالانوار در یک نگاه ۲۸۱
جایگاه و اهمیت بحارالانوار ۲۸۵
اعتبار روایات بحارالانوار از نظر علّامه مجلسی ۲۸۷
انگیزهٔ تألیف بحارالانوار ۲۸۹
منابع بحارالانوار ۲۹۵
شیوهٔ بحارالانوار در نقل مطالب ۳۰۰
موضوع‌بندی‌های گسترده و عنوان گذاری‌های گویا برای ابواب ۳۰۱
ذکر آیات قرآنی مرتبط با موضوعات در آغاز ابواب ۳۰۵
ذکر احادیث هم مضمون و مرتبط در کنار هم ۳۰۶
تصحیح تحریف و تصحیف در روایات ۳۱۰
ارائهٔ بیان‌هایی در توضیح روایات ۳۱۲
ذکر اسناد روایات به صورت کامل و فشرده ۳۱۶
ذکر منابع و مآخذ بخش‌ها ۳۱۸
ابتکارات مجلسی در بحارالانوار ۳۲۱
تألیف بزرگ‌ترین دایرة المعارف حدیثی ۳۲۱
طرّاحی، اجرا و رهبری یک پژوهش گستردهٔ گروهی ۳۲۳
تدوین نخستین فهرست / تفسیر جامع موضوعی قرآن کریم ۳۳۱
نقد مجلسی و ارزیابی بحارالانوار ۳۳۷
نقد بینش مجلسی ۳۴۰
فلسفه زدگی، کلّی بافی و قالب‌گرایی ۳۴۰
تقیّه در برابر حاکم ۳۴۳
ما فوق انسان دانستن معصومان علیهم‌السلام ۳۴۹
نقد روش مجلسی ۳۵۱

فصل چهارم:
مبانی فقه الحدیثی علامه مجلسی در بحارالانوار

بخش اول: مبانی مشترک ۳۵۷
مبانی مشترک ۳۵۷
اعتقاد به کاربرد مجاز در روایات ۳۵۸
اعتقاد به لزوم توجه به اسباب صدور روایات ۳۷۰
فواید شناخت سبب صدور روایات ۳۷۴
نمونه‌هایی از توجه علما به سبب صدور روایات ۳۷۵
اعتقاد به جواز نقل به معنا و وقوع آن در روایات ۳۸۶
اعتقاد به لزوم توجه به روایات هم مضمون ۳۹۹
فواید توجه به روایات هم مضمون ۴۰۶
تخصیص حکم ۴۰۶
تقیید حکم ۴۰۷
تبیین حکم ۴۱۰
نمونه‌هایی از بحارالانوار ۴۱۱
باب «عصمته و تأویل بعض ما یوهم خلاف ذلك» ۴۱۲
نگاهی کوتاه به آیات ۴۱۲
نگاهی کوتاه به روایات ۴۱۶
باب «انّه لا تقبل الاعمال الّا بالولایة» ۴۱۹
نگاهی به آیات ۴۱۹
نگاهی به روایات ۴۲۱
نقض نمایی یک مورد ۴۲۳

اعتقاد به عدم تعارض واقعی روایات معصومان علیهم‌السلام ۴۲۶
عوامل پیدایش تعارض ۴۳۰
عوامل بیرونی ۴۳۰
عوامل درونی ۴۳۱
عوامل تحقق تعارض ۴۳۲
یقینی نبودن ادلّهٔ تعارض ۴۳۳
وحدت موضوع ۴۳۳
انواع تعارض ۴۳۴
تعارض بدوی ۴۳۴
تعارض مستقرّ ۴۳۴
شیوه‌های حلّ تعارض ۴۳۵
جمع روایات ۴۳۵
انواع جمع عرفی ۴۳۵
تخصّص ۴۳۶
تخصیص ۴۳۶
ورود ۴۳۷
حکومت ۴۳۸
تقدیم دلیل اظهر ۴۳۹
جمع روایات در بحارالانوار ۴۴۰
قول به احکام و تشابه / اجمال و تبیین در روایات ۴۴۱
قول به نسخ در روایات ۴۴۷
رأی به خروج موضوعی یک روایت از موضوع روایت دیگر ۴۵۲
ترجیح روایات ۴۵۵

اخبار متعارضی که بر همدیگر ترجیح ندارند ۴۵۶
اخبار متعارضی که یکی از طرفین از جهتی بر دیگری ترجیح دارد ۴۵۸
مرجّحات منصوص ۴۶۰
موافقت با احتیاط ۴۶۱
موافقت با کتاب و سنّت قطعی ۴۶۱
مخالفت با عامّه ۴۶۵
ترجیح به جدیدتر بودن زمان صدور یکی از متعارضین ۴۶۷
ترجیح به شهرت ۴۶۷
ترجیح به صفات راوی ۴۶۸
نمونه‌هایی از بحارالانوار ۴۷۰
اعتقاد به علم و عصمت پیامبران و امامان علیهم‌السلام ۴۷۸
اعتقاد به صحّت قاعدهٔ تسامح در ادلّه سنن ۴۹۶
اعتقاد به صحّت ملاک قدمای شیعه در تصحیح روایات ۵۰۱
اعتقاد به جبران ضعف کتب و راویان احادیث با توجه به علوّ مضمون روایات و... ..... ۵۰۷
اعتقاد به وقوع ضعف، تصحیف و تحریف در بعضی از روایات ۵۱۱
بخش دوم: مبانی مختص ۵۲۱
اعتقاد به تقدم نقل بر عقل در اخذ یا ردّ روایات ۵۲۱
نگاهی به بحارالانوار ۵۳۱
اعتقاد به لزوم پرهیز از تأویلات مخالف ظاهر در عین قول به ذو وجوه بودن روایات ۵۳۸
اعتراض مجلسی به پاره‌ای از تأویلات ۵۴۳
مجلسی و تأویل برخی از روایات ۵۵۳
اعتقاد به عرفی بودن زبان اغلب روایات ۵۵۶

فصل پنجم:
روش‌های فقه الحدیثی علامهٔ مجلسی در بحارالانوار

بخش اول: روش‌های فهم متن روایات ۵۷۱
استفاده از علوم عربیّت ۵۷۲
مباحث لغوی ۵۷۵
استفاده از منابع لغت و غریب الحدیث ۵۷۵
استشهاد به روایات مشابه ۵۷۸
بیان وجوه گوناگون معنایی ۵۷۹
استناد به شعر عربی ۵۸۰
مباحث صرفی ۵۸۲
مباحث نحوی ۵۸۵
مباحث بلاغی ۵۸۸
اهتمام به نسخه‌های گوناگون ۵۹۱
تصحیح و مقابلهٔ نسخه‌های روایی ۵۹۳
ذکر موارد تصحیف شده ۵۹۴
ذکر افتادگی‌ها و رفع آن‌ها با توجه به نسخه‌های دیگر ۵۹۶
توجه به علم درایة الحدیث ۵۹۸
موضع مجلسی در قبال علم رجال ۶۰۱
بخش دوم: روش‌های فهم مقصود روایات ۶۰۵
دفاع از مبانی کلامی شیعه ۶۰۶
ذکر دیدگاه‌های مورد اختلاف میان شیعه و اهل سنّت ۶۰۷
نقد و ابطال نظریات مخالفان مذهبی با ادلّهٔ مورد قبول آنان ۶۱۲

نقل اقوال مفسّران و متکلّمان در اثبات عقاید شیعه..... ۶۱۴
بیان وجوه گوناگون معنایی..... ۶۱۶
ارجاع به کتاب‌ها و ابواب دیگر..... ۶۲۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۶۲۹
کتاب‌نامه..... ۶۴۱

نمایه

آیات..... ۶۵۹
روایات..... ۶۶۲
اعلام..... ۶۶۶
موضوعات..... ۶۹۰